

**MODULE
SCHAARSTE, GELD EN HANDEL
ANTWOORDEN**

HAVO

HOOFDSTUK 1 VOOR NIKS GAAT DE ZON OP

Paragraaf 1.1 Kiezen is kostbaar

Opdrachten

- 1 Er is sprake van een keuzeprobleem. In de inleiding: wat doe je met je geld en tijd (de keuze voor het een beperkt de keuze voor het andere). In bron 5, bijvoorbeeld: hoe wordt de grond gebruikt: als bos of voor de verbouw van suikerriet? En: gebruik je eetbare gewassen als biobrandstof of als voedsel?
- 2 a = middel, b = alternatief aanwendbaar, c = behoeften, d = schaarste
- 3 Alternatief aanwendbaar.

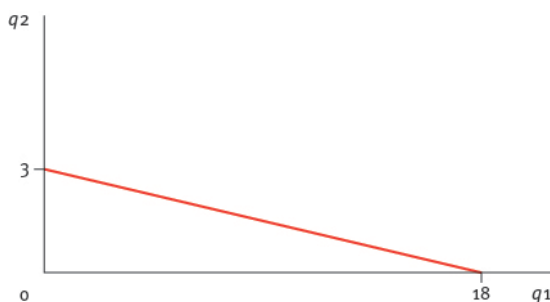
4	Activiteit	Kosten	Baten	Baten – kosten
	Meehelpen in de keuken	€ 3	€ 10	€ 7
	Werken bij Jumbo	€ 8	€ 12	€ 4
	Uitgaan	€ 0	€ 5	€ 5

- b Werken bij Jumbo had boven € 7 aan (netto) baten moeten uitkomen. De baten hadden meer dan € 8 + € 7 = € 15 moeten zijn. Dus € 15 / 4 = (meer dan) € 3,75 per uur.
- 5
 - a Men kijkt naar de geschiktheid van een patiënt om een donororgaan te ontvangen. Hoe meer geschikt, hoe groter de kans om een donororgaan te krijgen.
 - b Bijvoorbeeld: de leeftijd laten meewegen (jonge mensen verliezen meer levensjaren, oudere mensen hebben al een groot deel van hun leven achter de rug). Of: een systeem van loting (iedereen heeft dan evenveel kans).
 - c De vragers bieden tegen elkaar op. Wie het hoogst biedt (en dus het meest betaalt), krijgt het schilderij.
 - d Veel mensen vinden dat iedereen een gelijke kans op goede gezondheidszorg moet krijgen. Met het veilingstelsel zouden rijke mensen veel meer en betere zorg kunnen kopen dan mensen met weinig of geen geld. Dat vinden veel mensen oneerlijk. Bij niet-noodzakelijke luxegoederen, zoals schilderijen, leeft dit idee minder of niet.

Paragraaf 1.2 Kiezen of delen

Opdrachten

- 6 I, II, IV en V
- 7 a

- b $€ 36 = € 12 \times \text{aantal boeken} + € 2 \times \text{aantal broodjes kroket}$
- 8 B
- 9 A: de prijs van een cd is gestegen. B: de prijs van een dvd is gestegen. C: het inkomen is gedaald (of: de prijs van een dvd en cd zijn beide gestegen).

Toepassen

- 10 Het artikel geeft aan dat er keuzes gemaakt moeten worden omdat er (schaars) water verbruikt wordt als gevolg van een aankoop. Water is alternatief aanwendbaar waarbij de ene aanwendingsrichting (veel) zuiniger met water omgaat dan de andere.

- 11 Ja, ook dan is er sprake van schaarste. Oud papier heeft ook andere toepassingsrichtingen (toepassingsmogelijkheden) waarmee (andere) behoeften bevredigd kunnen worden. Er blijft spanning tussen beschikbaarheid en behoeften.
- 12 Nee, ook als er voldoende aardappelen zijn blijft een aardappel een schaars goed. Er moeten altijd middelen ingezet worden om aardappels te verbouwen.
- 13 D
- 14 a Het budget kun je berekenen aan de hand van het aantal stuks dat van goed Y gekocht kan worden als het gehele budget aan goed Y wordt besteed:
 $20 \times \text{€}90 = \text{€}1.800.$
 $\text{€}1.800 / 15 = 120$ stuks als het hele budget aan goed X besteed wordt. Op plaats B moet dus 120 staan.
- b Goed X en goed Y zijn beide in prijs verlaagd (waarbij goed X meer in prijs verlaagd is dan goed Y, want het met het budget bereikbare aantal is bij goed X in verhouding meer gestegen dan bij goed Y).
Of: het budget is gestegen in combinatie met een prijsverlaging van goed X.
Of: het budget is gestegen in combinatie met een prijsverlaging van goed X en goed Y (waarbij goed X meer in prijs verlaagd is dan goed Y, want het met het budget bereikbare aantal is bij goed X in verhouding meer gestegen dan bij goed Y).

HOOFDSTUK 2 VAN RUILEN KOMT GEEN HUILEN

Paragraaf 2.1 Wederzijds voordeel

Opdrachten

- 1 III - IV - I - V - II
- 2 I President Jefferson stelde het handelsembargo in.
II Amerika importeerde geen producten meer uit het buitenland.
III Het aanbod van deze buitenlandse producten op de Amerikaanse markt daalde.
IV Door het lagere aanbod van deze buitenlandse producten ging de prijs hiervan omhoog op de Amerikaanse markt.
V De Amerikaanse consument kon minder kopen met zijn geld.
- 3 a Bij autarkie is geen ruil mogelijk. Een persoon of land moet alle goederen en diensten waaraan behoefte is zelf voortbrengen. Dat is moeilijk te realiseren bij gebrek aan (geschikte) middelen. Bij ruilmogelijkheden kan de beschikbaarheid van goederen en diensten sterk vergroot worden.
b Er is altijd wel een ruil mogelijk met een andere persoon of met een ander land.
- 4 a Minstens 23 en maximaal 24, dus een ruil bij 23 en 24 stripboeken in ruil voor de tablet levert beiden voordeel op.
b Bas woont ver weg. Dat brengt andere kosten met zich mee die de gunstiger ruilvoorwaarden tenietdoen.

Paragraaf 2.2 Transactiekosten en instituties

Opdrachten

- 5 Vroeger had Kyle bijvoorbeeld een advertentie in de krant moeten zetten of langs de deuren moeten gaan. Het was veel moeilijker geweest om iemand te vinden die met de ruil mee wilde doen. Het had hem dus veel meer tijd en/of geld gekost dan nu via internet. Oftewel: de transactiekosten waren veel hoger geweest.
- 6 Er moet een wederzijds voordeel zijn en de transactiekosten mogen niet hoger zijn dan het voordeel.
- 7 Transactiekosten. Bas woont veel verder weg, dat is onhandig. De transactiekosten kunnen zo hoog zijn, dat een ruil met Pauline beter is.
- 8 Reiskosten, overlegkosten, kosten om een contract op te stellen, nalevingskosten, de tijd die nodig is om een koper of verkoper te vinden.
- 9 a Het kan moeilijk zijn om een tegenpartij te vinden die iets aanbiedt waar jij behoefte aan hebt. De afstand kan een probleem zijn als vrager en aanbieder ver van elkaar wonen.
b Het is mogelijk om in bepaalde behoeften te voorzien zonder over geld te beschikken. Als Ellen een beautyfeestje voor haar dochter wil organiseren, maar geen geld heeft, kan zij met de ruil met de fiets toch die behoefte bevredigen.
- 10 a Er wordt veel vis verhandeld tegen relatief lage prijzen. Het zou veel te veel tijd kosten (in verhouding tot de prijs) om de vis bij opbod te verkopen. Tijd is geld, de lange tijd van verkoop brengt te hoge transactiekosten met zich mee.
b Schilderijen zijn relatief veel geld waard. Bij opbod zal de gemiddelde verkoopprijs hoger liggen dan bij afslag en zal de verkoopprijs beter in overeenstemming zijn met de waarde.
c Een koper moet, zonder het bestaan van een veiling, lang zoeken om een geschikt schilderij te vinden (bijvoorbeeld door galleries af te lopen). Verkopers moeten veel moeite doen om kopers te vinden. De zoektocht wordt aanzienlijk beperkt met het instituut veiling.
- 11 a Reiskosten of verzendkosten, kosten om contact te krijgen, geïnvesteerde tijd.
b De site maakt het veel gemakkelijker om een specifiek product te vinden zonder allerlei winkels af te lopen.

- c Bij een directe ruil (een goed in ruil voor een ander goed) moet aan twee voorwaarden voldaan worden: de koper moet interesse hebben in het te verkopen product en de koper moet iets kunnen aanbieden waar de verkoper interesse in heeft. Bij een indirecte ruil (een ruil van een goed tegen geld) vervalt de tweede eis.
- 12 Wat is de prijs van een grof volkoren? Wat kost een grof volkoren?
- 13 a een stuk grond in ruil voor geld
b De transactiekosten zijn de bijkomende kosten, niet de verkoopprijs van het goed of de dienst zelf.
- c
	Projectontwikkelaar	Gemeente
Transactie-
kosten	1 De onderhandelingstijd die nodig is om de ruilverhouding vast te stellen	1 De onderhandelingstijd die nodig is om de ruilverhouding vast te stellen
	2 Het opstellen van het contract	2 Het opstellen van het contract
		3 De controle op het naleven van het contract (nalevingskosten)
- d Hij schat in welke opbrengst hij kan behalen met de verkoop van de huizen. Als dit voldoende hoog is in vergelijking met de kosten van de aankoop van de grond, zal hij de ruil willen doen.
- 14 Bijvoorbeeld: administratieve kosten. Het type kosten moet een voorbeeld van transactiekosten zijn. Administratieve kosten zijn bijkomende kosten van de transactie, dus transactiekosten.
- 15 a Mensen waren onzeker over de toekomst: in welk land zouden ze komen te wonen? Ook waren ze onzeker over de toekomstige geldigheid van het geld dat gebruikt werd.
b Bijvoorbeeld: enorme prijsstijgingen van producten, waardoor je bijna niets meer kunt kopen met je geld. Of: banken gaan failliet, waardoor mensen hun bij de banken ondergebrachte geld verliezen.

Paragraaf 2.3 Ruil, scholing en specialisatie

Opdrachten

- 16 a Zijn arbeid.
b Of de kosten van ongerief (de ingeleverde tijd) opwegen tegen het verdiende inkomen.
c Of de productiviteit van Kai opweegt tegen de loonkosten.
d Een dienst: vakken vullen.
e De producten en diensten van de discotheek.
f De discotheek kan alleen geconsumeerd worden als de dienst discotheek wordt geproduceerd.
g Geproduceerde goederen en diensten zijn alleen nuttig als ze door consumenten gekocht en gewaardeerd worden.
- 17 Yusuf, want hij plukt zes kilo per uur en Ria maar vier kilo.
- 18 a scholing, specialisatie
b bijvoorbeeld: ervaring, harder werken, inzet van machines

19 a

Productie zonder arbeidsdeling					
	Aantal fietsen	Aantal scooters	Aantal benodigde uren voor de fietsen	Aantal benodigde uren voor de scooters	Totaal aantal benodigde uren
Tom	8	2	8 × 30 minuten = 4 uur	2 × 120 minuten = 4 uur	8
Linda	6	9	6 × 20 minuten = 2 uur	9 × 40 minuten = 6 uur	8
Totaal	14	11	6	10 uur	16

- b Tom is relatief beter in fietsen (of: relatief slechter in scooters). Een fiets kost hem 50% meer tijd dan Linda en een scooter kost hem 200% meer tijd.

c

Productie met arbeidsdeling					
	Aantal fietsen	Aantal scooters	Aantal benodigde uren voor de fietsen	Aantal benodigde uren voor de scooters	Totaal aantal benodigde uren
Tom	14	0	14 × 30 minuten = 7 uur	0	7
Linda	0	11	0	11 × 40 minuten = 7 uur, 20 minuten	7 uur, 20 minuten
Totaal	14	11	7	7 uur, 20 minuten	14 uur, 20 minuten

- d Ja, ze zijn voor dezelfde productie beiden minder tijd kwijt.

Toepassen

20 transactiekosten

- 21 a De hoogte van de lonen. Deze bepalen samen met de arbeidsproductiviteit de kostprijs per product.

b moderne infrastructuur, goed onderwijs- en onderzoeksklimaat

c bijvoorbeeld: het belastingklimaat, de afzetmarkt, sociale rust, afwezigheid van corruptie

- 22 a Door specialisatie ontstaan overschotten en tekorten tussen landen. Het overschot aan goederen waarop bedrijven zich toeleggen, moet via export worden afgezet. Of: het tekort aan goederen waarop bedrijven zich niet toeleggen, moet via import worden verkregen.

b Door specialisatie produceren bedrijven die goederen waar ze het best in zijn, waardoor de productie (per hoofd) kan toenemen.

c In China zijn de lonen (relatief) laag. China kan dus goederen waarvoor veel arbeid nodig is relatief goedkoop produceren en goedkoop op de wereldmarkt aanbieden.

d De grafiek zegt alleen iets over de (relatieve) inzet van arbeid maar niets over de daarmee geproduceerde goederen.

- 23 a met de kassabon

b De transactiekosten zijn te hoog (de reiskosten naar het restaurant).

c Het staat niet vast dat de aanbieder van een product ook de wetmatige eigenaar is.

24 a

Productie zonder arbeidsdeling					
	Aantal kisten tomaten	Aantal kisten paprika's	Aantal benodigde minuten voor de tomaten	Aantal benodigde minuten voor de paprika's	Totaal aantal minuten
Jansen	48	34	48 × 4 min = 192 minuten	34 × 12 min = 408 minuten	600 minuten
De Wit	50	10	50 × 6 min = 300 minuten	10 × 30 min = 300 minuten	600 minuten
Totaal	98	44	492 minuten	708 minuten	1.200 minuten

b

Productie met arbeidsdeling					
	Aantal kisten tomaten	Aantal kisten paprika's	Aantal benodigde minuten voor de tomaten	Aantal benodigde minuten voor de paprika's	Totaal aantal benodigde uren
Jansen	0	50	0	50 × 12 minuten = 600 minuten	10 (600 minuten)
De Wit	100	0	100 × 6 minuten = 600 minuten	0	10 (600 minuten)
Totaal	100	50	600 minuten	600 minuten	20 (1.200 minuten)

c 10 kisten paprika's

d Bijvoorbeeld:

Verdeling na ruil		
	Aantal kisten tomaten	Aantal kisten paprika's
Jansen	48	40
De Wit	52	10
Totaal	100	50

- 25 a De consumenten kunnen dan goedkoper buitenlandse producten kopen.
 b Bijvoorbeeld: ze beschikken in arme landen over minder en minder goede kapitaalgoederen.
 c De (arbeids)kosten zijn veel lager, het levenspeil ligt lager.
 d Bij vrijhandel zullen landen via hun export meer kunnen profiteren van hun specifieke kwaliteiten, waardoor de specialisatie en arbeidsdeling toenemen.
- 26 a Bij 'zwart betalen' wordt belasting ontdoken. De verkoper houdt dus meer over aan de verkoop. Om dit mogelijk te maken, moet de klant instemmen met de zwarte verkoop. Om dit te bereiken, gunt de verkoper de klant een deel van het voordeel.
 b De kosten die banken rekenen voor het verwerken van de betalingen.

- 27 a De klant kan bijvoorbeeld aanbieden de afwas in het restaurant te doen. Of een product aanbieden in ruil voor de maaltijd.
- b Bijvoorbeeld: het kost meer tijd om tot een ruil te komen waar beide partijen voordeel in zien.
- c Een deel van de mensen verdient weinig geld en heeft weinig mogelijkheden om aan geld te komen. Met goederenruil kan dan toch enigszins in de behoeften worden voorzien.
- d De economische situatie is zo slecht dat de horecaondernemer alleen overleeft door zelfs ruilhandel toe te staan. Beter een ruil met hoge transactiekosten dan geen ruil.
- e Bij specialisatie worden allerlei goederen en diensten geproduceerd die moeilijk ruilbaar zijn in een economie met ruilhandel. In dat geval zijn alleen basisgoederen goed ruilbaar.
- 28 a Fruit produceren dat eenvoudig(er) te consumeren is.
- b – de (loon)kosten per product
– verlagen
– duurder
– verloren
- 29 Mensen die hun inboedel laten opslaan, moeten vervoer regelen en een container voor de opslag. Nu is dat in één keer bij hetzelfde bedrijf geregeld. Dat scheelt regeltijd voor de consument en voor het bedrijf.
- 30 Bijvoorbeeld: door een efficiëntere internationale arbeidsdeling wordt de (kost)prijs van producten lager en krijgen de consumenten in het land de beschikking over goedkopere producten.
- 31 Dure melkproductie in de EU wordt in stand gehouden door steun aan de boeren, terwijl Afrika de melk goedkoper kan produceren.

HOOFDSTUK 3 GELD, DE SMEEROLIE VAN RUIL

Paragraaf 3.1 Geld, geld, geld, alles kun je kopen met geld

Opdrachten

- 1 € 37.000 is gelijk aan $37.000 \times 220 = 8,14$ miljoen oude centen.
Van 25 naar 8,14 miljoen = $(8,14 \text{ miljoen} - 25) / 25 \times 100\%$
= (afgerond) 32,6 miljoen procent.
- 2 a Het is moeilijk om alle ruilverhoudingen vast te stellen.
b Er moet een wederzijds verlangen zijn en sparen is niet of nauwelijks mogelijk.
- 3 a 1 computer = 60 broeken = 3.600 flessen bronwater = 1.800 broden
b De ruilverhouding is ingewikkeld, hij moet een verkoper van een computer zien te vinden die 1.800 broden wil en hij kan de broden niet sparen vanwege het bederf.
c De prijs is duidelijk.
d Het is niet nodig om een verkoper te vinden die 1.800 broden wil.
- 4 Bij veel goederen is het moeilijk of onmogelijk om een koper te vinden die omgekeerd iets aan te bieden heeft waar de verkoper behoefte aan heeft.
- 5 I = oppotmiddel, II = ruilmiddel, III = rekenmiddel, IV = rekenmiddel
- 6 A = ruilmiddel, B = oppotmiddel
- 7 De zonnepanelen functioneren als geld. Geld is dus ruilmiddel, want er worden geen goederen geruild.
- 8 Alle drie:
 - I Ruilfunctie: je rekent niet in euro's af maar in Noabers, onze zelfbedachte geldeenheid.
 - II Rekenfunctie: voor iedere ruil wordt vooraf samen een prijs afgesproken. Prijzen kunnen worden vergeleken.
 - III Oppotfunctie: elk lid heeft een eigen Noaberrekening, waarop hij Noabers kan oppotten.

Paragraaf 3.2 De verschijningsvormen van geld

Opdrachten

- 9 a Er kunnen munten of klompjes van gemaakt worden.
b Dan zou het niet meer als waardevol gezien worden en niet meer geaccepteerd worden. Of een verkoper zou een grote hoeveelheid willen ontvangen in ruil voor het product (= inflatie!).
- 10 A = zeldzaam, B = geld, C = salaris
- 11 Het is deelbaar (in porties te verdelen), handzaam, duurzaam (bederft niet), tamelijk schaars.
- 12 II - III - IV - I
- 13 a Een vaste tegenwaarde in goud was nodig om de mensen vertrouwen te laten hebben in de waarde van het geld.
b Op vertrouwen. Geld behoudt alleen zijn waarde als mensen op de waarde vertrouwen.
- 14 Met fiducia wordt in het artikel 'vertrouwen' bedoeld: Men heeft er niet veel vertrouwen in dat een Nederlandse club nog een keer de Champions League wint.
- 15 1 = algemeen, 2 = rekenmiddel, 3 = giraal geld

Paragraaf 3.3 De waarde van geld

Opdrachten

- 16 a Ze zijn bang dat de bank failliet gaat, waardoor ze hun spaargeld niet meer terugkrijgen.
 b Goud is al eeuwenlang een waardevol product. In een tijd van onzekerheid is het ook onzeker welke goederen en beleggingen hun waarde behouden. Goud is al heel lang een relatief veilige belegging.
 c Bijvoorbeeld: fiduciair geld. Geld heeft alleen waarde als het vertrouwd wordt als ruilmiddel.
- 17 De interne waarde: als de prijzen in de loop der tijd dalen, kun je met eenzelfde hoeveelheid euro's meer goederen en diensten kopen.
- 18 De intrinsieke waarde is de materiaalwaarde van de euro. De extrinsieke waarde is het bedrag dat de euro vertegenwoordigt.
- 19 I en III
- 20 a $\text{€}8,40 / \text{€}8 \times 100 = 105$
 b $\text{€}9,12 / \text{€}8 \times 100 = 114$
 c Van 105 naar 114 = $9 / 105 \times 100 = 8,6\%$.
 d $A = \text{€}9,76 / \text{€}8 \times 100 = 122$. $B = 8 / 114 \times 100 = 7\%$

21 a

	Gemiddeld prijsniveau in een land	Indexcijfer gemiddeld prijsniveau	Procentuele verandering van het prijspeil ten opzichte van het voorgaande jaar (= inflatie)
2013 (basisjaar)	€ 12	100	–
2014	$107 / 100 \times \text{€}12 = \text{€}12,84$	107	$(107 - 100) / 100 \times 100 = 7,0\%$
2015	€ 13,08	$\text{€}13,08 / \text{€}12 \times 100 = 109$	$(109 - 107) / 107 \times 100 = 1,9\%$
2016	€ 13,80	$\text{€}13,80 / \text{€}12 \times 100 = 115$	$(115 - 109) / 109 \times 100 = 5,5\%$

- b De interne waarde daalt, want de prijzen stijgen. Voor één euro kun je steeds minder kopen.

22 C

Paragraaf 3.4 Waar komt geld vandaan?

Opdrachten

- 23 E - A - B - C - D - F
- 24 A. Als de ECB de rente verlaagt, zal er meer geld in omloop komen en zal de inflatie toenemen. Als er al een behoorlijke inflatie is, zal de ECB dat geen gelukkige ontwikkeling vinden.
- 25 a Eerst kun je $100 / 2 = 50$ dropjes kopen. Na de prijsstijging $100 / 10 = 10$ dropjes. De koopkracht daalt dus van 50 naar 10 stuks. Dat is een daling van $40 / 50 \times 100\% = 80\%$.
 b 400%. Want de prijs van dropjes steeg van 2 naar 10 dollarcent (= $8 / 2 \times 100\% = 400\%$), wat een koopkrachtverlies van 80% tot gevolg had.
 c Bijvoorbeeld: dropjes stijgen in prijs van 2 cent naar 3 cent (= 50% stijging). Dan daalt de koopkracht van een dollar van $100 / 2 = 50$ dropjes naar $100 / 3 = 33,3$ dropjes. Dat is een daling van $16,7 / 50 \times 100\% = 33,4\%$.

Toepassen

- 26 a Bijvoorbeeld: marktkooplui moeten een scan aanschaffen die vals geld detecteert. Dat kost geld en aan de kraam ook meer arbeidstijd.
- b Marktkooplui kunnen afhaken omdat zij te veel vals geld ontvangen en geen winst meer kunnen maken. Klanten kunnen afhaken omdat zij vals geld terugkrijgen.
- c In dit hoofdstuk de hyperinflatie in Zimbabwe waarbij enorme prijsstijgingen de waarde van het geld uithouden. In hoofdstuk 2 de ruilhandel na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie waarbij mensen niet meer wisten of het geld in de nieuwe situatie wel als geld zou blijven functioneren.
- 27 a Koper en verkoper betalen rechtstreeks met de Bitcoin. Het geld loopt niet meer via officiële bankrekeningen.
- b Officiële betalingen lopen via bankrekeningen. Het hebben van een bankrekening kost geld.
- c De Bitcoin is internationaal en overal ter wereld verhandelbaar. Er zijn dus geen omwisselkosten tussen valuta en geen koersrisico's tussen valuta.
- d Ja, je kunt ermee rekenen, er wordt mee betaald en je kunt ze oppotten in je wallet.
- e De koers was (ongeveer) 500 dollar. $500 \times \text{€}0,77 = \text{€}385$ per Bitcoin.
 $6 \times \text{€}385 = \text{€}2.310$.
- f Er worden steeds minder extra Bitcoins in omloop gebracht, totdat een bepaald maximum is bereikt.
- g Er is geen officieel toezicht op de Bitcoin, zoals bij het officiële geld. Misschien wordt het systeem wel veranderd en komen er toch veel te veel Bitcoins.
- h Het is beter om niet over te stappen op de Bitcoin. (1) De koersschommelingen van de Bitcoin maken haar inkomen erg onzeker. Bovendien moet zij de boodschappen in de meeste winkels nog steeds met euro's betalen. (2) Het voordeel van het internationale betaalmiddel heeft zij bijna niet, want haar klanten betalen voor minstens 95% met euro's.
- 28 C
- 29 a Van 100 naar 103,2 is 3,2%. Het absolute verschil is gelijk aan de procentuele verandering.
- b Van 103,2 naar 107,1 is $3,9 / 103,2 \times 100 = 3,8\%$.
- c Van 107,1 naar 115,8 is $8,7 / 107,1 \times 100 = 8,1\%$.
- d Van 100 naar 86,4 = 13,6%.
- e Van 93,4 naar 86,4 = $(93,4 - 86,4) / 93,4 \times 100\% = -7,5\%$.
- f Procentuele veranderingen ten opzichte van het basisjaar kun je bij indexcijfers aflezen. Indexcijfers geven zo een directer beeld van een ontwikkeling.
- 30 a Het geld is niet onmiddellijk beschikbaar.
- b $28\% = \text{€}130$ miljard, dus $100\% = \text{€}130 \text{ miljard} / 28 \times 100 = \text{€}464,29$ miljard.
- c De samenstelling verschuift van minder chartaal naar meer giraal geld.
- 31 a Mensen met zwart geld moeten dat op de een of andere manier omwisselen in nieuw geld. Door die omwisseling loopt men het risico opgemerkt te worden.
- b Vooral biljetten met een hoge waarde werden omgewisseld, waardoor de waarde procentueel meer daalt dan het aantal biljetten.
- c De chartale hoeveelheid daalde, terwijl de girale hoeveelheid steeg.